

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет психології та соціальної роботи_
Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

Майя НІКОЛАЄВА

2025р.

ПРОГРАМА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ ПОЛІГРАФОЛОГІВ

**Особливості проведення психологічних досліджень із
застосуванням поліграфа при забезпеченні кадрової
безпеки та при розслідуванні й розкритті злочинів**
(назва курсу підвищення кваліфікації)

Рівень вищої освіти освіта дорослих (післядипломна освіта)

Спеціальність С4 «Психологія»
(код і назва спеціальності (тей))

2025

Програма підвищення кваліфікації «Особливості проведення психологічних досліджень із застосуванням поліграфа при забезпеченні кадрової безпеки та при розслідуванні й розкритті злочинів». Одеса: ОНУ, 2025. 13с.

Розробники:

Ласунова С.В., к.пед.н., судовий експерт, завідувач відділу науково-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення експертної діяльності ОНДІСЕ;
Морозова Т.Р., д.психол.н., судовий експерт, старший науковий співробітник КНДІСЕ, Президент Всеукраїнської асоціації поліграфологів;
Варнава У.В., к.психол.н., доцент кафедри соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова

Навчальна програма затверджена на засіданні Вченої ради ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова

Протокол № 6 від «23» вересня 2025 року

Голова Вченої ради

(підпис)

Лариса ДУНАЄВА

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) факультету психології та соціальної роботи:

Протокол № 8 від «17» вересня 2025 р.

Голова НМК

(підпис)

Сидун І.В.

1.ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОГРАМИ	
Обсяг програми	180 год / 6 кредитів ЄКТС
Форма підвищення кваліфікації	Очна (денна) / У змішаному форматі
Мета	Поглибити теоретичні знання та вдосконалити спеціалізовані практичні навички поліграфологів щодо ефективного, етичного та процесуально коректного застосування поліграфа у складних та високоризикових умовах службової та оперативно-розшукової діяльності; при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів; у сфері кадрової та внутрішньої безпеки. Підвищити достовірність та обґрунтованість поліграфологічних висновків у цих специфічних контекстах, сприяючи ефективнішому встановленню істини та боротьбі зі злочинністю. Підвищити кваліфікацію фахівців у проведенні досліджень, спрямованих на: відбір кандидатів на вакантні посади, особливо пов'язані з доступом до конфіденційної інформації, матеріальних цінностей або відповідальних функцій; періодичні та вибіркові перевірки діючих співробітників для підтримання високого рівня корпоративної та державної безпеки; прогнозування та мінімізацію ризиків, пов'язаних з недоброчесністю, корупцією, витоком інформації, корпоративним шахрайством, інсайдерською загрозою; об'єктивну оцінку благонадійності та лояльності персоналу.
Завдання	1. Надати поглиблені знання про психологічні та правові особливості службової та оперативно-розшукової діяльності, а також специфіку тяжких та особливо тяжких злочинів з точки зору поліграфологічного дослідження. 2. Ознайомити з принципами та підходами до застосування поліграфа у оперативно-розшуковій роботі та при розслідуванні злочинів проти особистості (вбивства, зґвалтування, викрадення). 3. Розвинути навички адаптації поліграфологічних тестів та процедур до умов підвищеного стресу, конфіденційності та обмеженого часу, характерних для оперативно-розшукових та слідчих дій. 4. Навчити ефективним стратегіям взаємодії з різними категоріями досліджуваних осіб, включаючи свідків, потерпілих (з урахуванням психотравми), підозрюваних та осіб, схильних до професійної деформації чи приховування. 5. Забезпечити засвоєння методів виявлення та нейтралізації складних форм протидії, що можуть застосовуватися у високоризикових ситуаціях. 6. Вдосконалити компетенції з аналізу, інтерпретації та документального оформлення результатів поліграфологічних досліджень для їх ефективного використання у подальшій службовій, оперативно-розшуковій чи судовій діяльності. 7. Закріпити розуміння етичних норм, процесуальних вимог та правових ризиків, пов'язаних із застосуванням поліграфа у цих специфічних сферах. 8. Розкрити специфіку застосування поліграфа у некримінальному контексті (HR та внутрішня безпека).

	9. Ознайомити з типологією ризиків та загроз, що існують у кадровій та внутрішній безпеці організацій, показати роль поліграфа у їхньому запобіганні та виявленні. 10. Надати глибокі знання щодо психології недоброчесності, обману та різних форм корпоративного шахрайства. 11. Навчити розробляти та адаптувати поліграфологічні тести та питання для цілей кадрового відбору, періодичних перевірок та внутрішніх розслідувань. 12. Розвинути навички проведення передтестових бесід та тестування з урахуванням психологічних особливостей кандидатів/співробітників та специфіки корпоративного середовища. 13. Забезпечити освоєння методів виявлення та нейтралізації форм протидії у контексті корпоративної етики та відбору. 14. Вдосконалити компетенції з аналізу та інтерпретації поліграм, а також з оформлення результатів досліджень у формі, придатній для внутрішнього використання. 15. Закріпити знання щодо етичних стандартів, правових обмежень (законодавство про працю, захист персональних даних) та конфіденційності при проведенні поліграфологічних перевірок у кадровій сфері
Напрями	Прикладна психофізіологія, інструментальна психодіагностика.
Перелік компетентностей, які вдосконалюються	Загальні компетентності (ЗК) ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК2. Здатність зберігати спокій та професійну ефективність в умовах високого емоційного навантаження (робота з травмованими особами, розслідування жорстоких злочинів). ЗК3. Вміння аналізувати складні ситуації, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та інтегрувати інформацію з різних джерел. ЗК4. Здатність критично оцінювати отримані дані, виявляти потенційні упередження та сумнівні моменти у свідченнях. ЗК5. Здатність діяти відповідно до найвищих стандартів професійної етики та відповідальності при проведенні поліграфологічних досліджень, особливо при роботі з чутливою інформацією та у конфліктних ситуаціях. ЗК6. Вміння будувати конструктивний діалог, ефективно збирати інформацію та переконливо представляти результати досліджень різним категоріям фахівців (оперативники, слідчі, прокурори). ЗК7. Здатність працювати в умовах високого психологічного навантаження, тиску та конфіденційності. ЗК8. Дотримання принципу об'єктивності незалежно від зовнішнього тиску чи особистих переконань. ЗК9. Дотримання високих стандартів роботи з конфіденційною та таємною інформацією. ЗК10. Здатність глибоко аналізувати інформацію, виявляти приховані фактори ризику та критично оцінювати поведінку досліджуваних осіб. ЗК11. Неухильне дотримання високих етичних стандартів та

принципів конфіденційності при роботі з персональними даними та чутливою інформацією про співробітників.

ЗК12. Вміння будувати довірливі відносини з досліджуваними особами, а також ефективно взаємодіяти з керівництвом, HR-фахівцями та службами безпеки.

ЗК13. Здатність працювати в умовах потенційної напруги та відповідальності, пов'язаної з кадровими рішеннями.

ЗК14. Здатність проводити дослідження без упереджень, базуючись виключно на об'єктивних даних.

ЗК15. Дотримання принципу об'єктивності незалежно від зовнішнього тиску чи особистих переконань.

ЗК16. Прагнення до постійного оновлення знань у галузі кадрової безпеки та поліграфології.

ЗК17. Вміння аналізувати складні ситуації, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та інтегрувати інформацію з різних джерел.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)

СК1. Здатність інтегрувати поліграфологічне дослідження в загальний комплекс ОРД, розуміння його ролі у зборі оперативної інформації, перевірці джерел, ідентифікації причетних осіб.

СК2. Поглиблене знання психології та криміналістики тяжких та особливо тяжких злочинів (вбивства, сексуальні злочини, викрадення, організована злочинність), включаючи мотиви, типові *modus operandi* та психологію жертв.

СК3. Компетенція у модифікації та застосуванні специфічних методик поліграфологічного дослідження для конкретних видів злочинів та оперативних завдань.

СК4. Здатність проводити дослідження з особами, які пережили психологічну травму (потерпілі, свідки тяжких злочинів), з дотриманням принципів чутливості та мінімізації ретравматизації.

СК5. Розуміння особливостей процесуального оформлення та використання результатів поліграфа як доказу в судових справах про тяжкі злочини, а також його місця в ОРД.

СК6. Готовність забезпечити відповідні організаційні умови проведення психофізіологічного дослідження, незалежно від змісту та об'єму завдань, що підлягають вирішенню.

СК7. Здатність відповідно та адекватно ситуації оцінювати доцільність і можливість проведення психофізіологічного дослідження для вирішення поставлених завдань.

СК8. Компетенція у виявленні та інтерпретації психологічних особливостей осіб з високою мотивацією до приховування, схильних до маніпуляцій, осіб з високим соціальним статусом.

СК9. Здатність ефективно планувати та проводити поліграфологічні дослідження у справах, які включають численні епізоди або велику кількість учасників.

СК10. Здатність комплексно оцінювати рівень благонадійності, лояльності та потенційних ризиків співробітників та кандидатів.

СК11. Компетенція у виявленні прихованих ризиків, пов'язаних з інсайдерською діяльністю (шпигунство, крадіжка даних, корпоративне шахрайство).

	СК12. Здатність використовувати результати поліграфа для прогнозування та мінімізації кадрових ризиків (фінансові зловживання, розголошення конфіденційної інформації, використання службового становища у власних цілях). СК13. Компетенція у розробці та застосуванні специфічних методик поліграфологічного дослідження для скринінгових перевірок (пре-працевлаштування) та періодичного моніторингу. СК14. Компетенція у застосуванні поліграфа для підтримки внутрішніх розслідувань щодо порушень корпоративних політик, норм безпеки та етичних стандартів. СК15. Готовність забезпечити відповідні організаційні умови проведення психофізіологічного дослідження, незалежно від змісту та об'єму завдань, що підлягають вирішенню. СК16. Здатність відповідно та адекватно ситуації оцінювати доцільність і можливість проведення психологічного дослідження з використанням поліграфа для вирішення поставлених завдань. СК17. Компетенція у виявленні та інтерпретації психологічних особливостей осіб з високою мотивацією до приховування, схильних до маніпуляцій, осіб з високим соціальним статусом. СК18. Здатність ефективно планувати та проводити поліграфологічні дослідження у справах, які включають велику кількість учасників. СК19. Поглиблене розуміння мотивів та психології обману в контексті трудових відносин (наприклад, крадіжки на робочому місці, використання ресурсів компанії). СК20. Компетенція у складанні інформаційних довідок та звітів, призначених для керівництва, HR-відділів та служб безпеки, без використання термінології судової експертизи.
Програмні результати навчання	ПРН 1. Знання психологічних особливостей осіб, що вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини (наприклад, психологія вбивці, сексуального злочинця, терориста). ПРН 2. Знання специфіки психотравми та її впливу на поведінку та реакції потерпілих/свідків під час поліграфологічного дослідження. ПРН 3. Знання типових сценаріїв та схем вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, а також службових правопорушень. ПРН 4. Знання правових основ та відомчих нормативних актів, що регулюють застосування поліграфа у службовій та оперативно-розшуковій діяльності, а також у кримінальному процесі щодо тяжких злочинів. ПРН 5. Знання спеціалізованих методик поліграфологічного дослідження (наприклад, розширений тест винного знання, техніки виявлення прихованої інформації про конкретні події та деталі злочину). ПРН 6. Знання класифікації та механізмів дії складних фізичних, психологічних та фармакологічних форм протидії. ПРН 7. Знання особливостей взаємодії поліграфолога з оперативними підрозділами, слідчими, прокурорами та адвокатами у складних розслідуваннях. ПРН 8. Знання етичних дилем та правил професійної поведінки

	при роботі з конфіденційною інформацією та особами, що фігурують у резонансних справах. ПРН 9. Знання типових ризиків та загрози для кадрової та внутрішньої безпеки організацій (корупція, розкрадання, шахрайство, промислове шпигунство, витік комерційної таємниці, порушення трудової дисципліни). ПРН 10. Знання психології осіб, схильних до недоброчесної поведінки на робочому місці, їхні мотиви та механізми раціоналізації. ПРН 12. Знання нормативно-правової бази, що регулює застосування поліграфа у сфері праці та захисту персональних даних (КЗпП, ЗУ "Про захист персональних даних" та інші релевантні акти). ПРН 13. Знання специфічних методик поліграфологічного дослідження для кадрового відбору та періодичних перевірок. ПРН 14. Знання особливостей формування питань для перевірки відомостей з резюме, інформації про попередні місця роботи, приховані конфлікти інтересів, зв'язки з конкурентами, інше. ПРН 15. Знання методів виявлення та нейтралізації форм протидії, що можуть застосовуватися кандидатами або співробітниками для приховування небажаної інформації. ПРН 16. Знання правил та етапів проведення поліграфологічних перевірок перед працевлаштуванням, при переведенні на відповідальні посади та в рамках планових перевірок персоналу. ПРН 17. Знання міжнародних та національних стандартів етики та найкращих практик застосування поліграфа у бізнесі. ПРН 18. Знання особливостей документування результатів дослідження для внутрішнього використання та відмінності від судових висновків. ПРН 19. Вміння проводити аналіз, синтез, творче осмислення, оцінювання та систематизацію різноманітних інформаційних джерел для проведення психологічних досліджень з використанням новітніх методів, технології обробки та представлення інформації в економічних, корупційних та політичних розслідуваннях. ПРН 20. Вміння розробляти та адаптувати тест-опитувальники, специфічні для виявлення прихованої інформації, що точно відображають специфічні обставини тяжких злочинів (наприклад, деталі місця злочину, знаряддя, час, дії злочинця), а також питання для виявлення корупційних ризиків або витоків інформації у службовій діяльності. ПРН 21. Вміння ефективно проводити передтестову бесіду з різними категоріями осіб, включаючи психологічно травмованих, осіб з девіантною поведінкою, а також тих, хто має високий рівень приховування. ПРН 22. Вміння виявляти та нейтралізовувати ознаки застосування складних форм протидії (фізичні, психологічні, фармакологічні), що можуть застосовуватися досвідченими злочинцями. ПРН 23. Вміння формулювати чіткі, об'єктивні та процесуально коректні висновки поліграфологічного дослідження, які можуть

	бути використані у службових розслідуваннях, оперативно-розшуковій діяльності та як джерела доказів у судовому процесі. ПРН 24. Вміння надавати обгрунтовані пояснення щодо методики та результатів дослідження під час службових нарад, судових засідань або взаємодії зі слідчими. ПРН 25. Вміння ефективно співпрацювати з оперативними та слідчими підрозділами, надаючи поліграфологічну підтримку на різних етапах розслідування тяжких злочинів. ПРН 26. Вміння забезпечувати повну конфіденційність інформації, отриманої під час дослідження, та дотримуватися етичних стандартів у всіх аспектах професійної діяльності. ПРН 27. Вміння самостійно вдосконалювати власну професійну практику, аналізуючи складні кейси та вивчаючи новітні розробки у сфері поліграфології. ПРН 28. Вміння застосовувати принципи конфіденційності та безпеки інформації на всіх етапах проведення дослідження, особливо у справах, що мають високий ступінь конфіденційності. ПРН 29. Вміння використовувати міжнародний досвід та найкращі практики застосування поліграфа у розслідуваннях тяжких та особливо тяжких злочинів. ПРН 30. Проводити якісний аналіз потреб організації у сфері кадрової та внутрішньої безпеки для визначення цілей поліграфологічного дослідження. ПРН 31. Розробляти та адаптувати тест-питання, специфічні для виявлення прихованої інформації про: досвід крадіжок, шахрайства, корупційних діянь; дисциплінарні проступки на попередніх місцях роботи; зловживання наркотичними речовинами, алкоголем, азартними іграми, що можуть становити ризик; несанкціоноване розголошення конфіденційної інформації; наявність зв'язків з кримінальними або конкуруючими структурами, інше. ПРН 32. Ефективно проводити передтестову бесіду з кандидатами та співробітниками, формуючи довірливу атмосферу та отримуючи необхідну інформацію. ПРН 33. Виявляти та інтерпретувати психофізіологічні та поведінкові ознаки застосування протидії. ПРН 34. Проводити багаторівневий аналіз поліграм, застосовуючи поглиблені техніки інтерпретації, для формування об'єктивного висновку про благонадійність.
Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації	Свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка
Місце виконання програми	За місцезнаходженням суб'єкта підвищення кваліфікації, місцезнаходженням замовника програми, місцем формування групи.
Мінімальна та максимальна кількість осіб в групі	3-30 слухачів

2. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна (дистанційна) форма навчання	
Загальна кількість: кредитів – 6 годин – 180 змстових модулів – 4	Галузь знань <u>С - Соціальні науки, журналістика та інформація</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>С4 «Психологія»</u> (код і назва) Рівень вищої освіти: <u>Освіта дорослих (післядипломна освіта)</u>	Дисципліна вільного вибору	
		Рік підготовки:	
		Семестр	
		Лекції	
		48 год.	
		Практичні, семінарські	
		32 год.	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		100 год.	
		Форма підсумкового контролю: Виконання індивідуального завдання	

3. ПРОГРАМА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА У СЛУЖБОВІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, В Т.Ч., ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЯЖКИХ ТА ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ

Тема 1. Психологічні та правові особливості службової та оперативно-розшукової діяльності, специфіка тяжких та особливо тяжких злочинів з точки зору поліграфологічного дослідження.

Тема 2. Спеціалізовані тести та опитувальники, які ефективно працюють у службовій та оперативно-розшуковій діяльності. Методика їх розробки.

Тема 3. Спеціалізовані тести та опитувальники, які ефективно працюють при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Методика їх розробки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА У КАДРОВІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ БЕЗПЕЦІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Тема 1. Типові ризики та загрози для кадрової та внутрішньої безпеки організацій (корупція, розкрадання, шахрайство, промислове шпигунство, витік комерційної таємниці, порушення трудової дисципліни). Психологія осіб, схильних до недоброчесної поведінки на робочому місці, їхні мотиви та механізми раціоналізації.

Тема 2. Спеціалізовані тести та опитувальники для кадрового відбору та періодичних перевірок. Методика їх розробки.

Тема 3. Спеціалізовані тести та опитувальники для перевірки відомостей з резюме, інформації про попередні місця роботи, приховані конфлікти інтересів, зв'язки з конкурентами, інше. Методика їх розробки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ПРАКТИКУМ ЗІ СКЛАДАННЯ ТЕСТОВИХ ОПИТУВАЛЬНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО ПОТРЕБ СЛУЖБОВОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЯЖКИХ ТА ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ

Практичне заняття 1. Відпрацювання навичок складання опитувальників відповідно до потреб службової та оперативно-розшукової діяльності

Практичне заняття 2. Відпрацювання навичок складання опитувальників відповідно до матеріалів кримінальних проваджень при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ПРАКТИКУМ ЗІ СКЛАДАННЯ ТЕСТОВИХ ОПИТУВАЛЬНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО ПОТРЕБ КАДРОВОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Практичне заняття 1. Відпрацювання навичок складання опитувальників відповідно до потреб кадрової та внутрішньої безпеки організацій.

Практичне заняття 2. Відпрацювання навичок формулювання чітких, об'єктивних та недовозначних інформаційних довідок/звітів за результатами дослідження, які є зрозумілими для HR-фахівців, керівників та служб безпеки. Консультування керівництва та HR-відділів щодо потенційних ризиків, виявлених під час поліграфологічного дослідження, та участь у розробці заходів для їх мінімізації.

4. СТРУКТУРА КУРСУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна (вечірня) форма					
	Разом	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА У СЛУЖБОВІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЯЖКИХ ТА ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ <i>Тема 1.</i> Психологічні та правові особливості службової та оперативно-розшукової діяльності,	60	24				36

специфіка тяжких та особливо тяжких злочинів з точки зору поліграфологічного дослідження. Тема 2. Спеціалізовані тести та опитувальники, які ефективно працюють у службовій та оперативно-розшуковій діяльності Методика їх розробки. Тема 3. Спеціалізовані тести та опитувальники, які ефективно працюють при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів. Методика їх розробки.					
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СПЕЦИФІКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА У КАДРОВІЙ ТА ВНУТРІШНІЙ БЕЗПЕЦІ ОРГАНІЗАЦІЇ Тема 1. Типові ризики та загрози для кадрової та внутрішньої безпеки організацій (корупція, розкрадання, шахрайство, промислове шпигунство, витік комерційної таємниці, порушення трудової дисципліни). Психологія осіб, схильних до недоброчесної поведінки на робочому місці, їхні мотиви та механізми раціоналізації. Тема 2. Спеціалізовані тести та опитувальники для кадрового відбору та періодичних перевірок. Методика їх розробки. Тема 3. Спеціалізовані тести та опитувальники для перевірки відомостей з резюме, інформації про попередні місця роботи, приховані конфлікти інтересів, зв'язки з конкурентами, інше. Методика їх розробки.	60	24			36
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ПРАКТИКУМ ЗІ СКЛАДАННЯ ТЕСТОВИХ ОПИТУВАЛЬНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО ПОТРЕБ СЛУЖБОВОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, В Т.Ч., ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТЯЖКИХ ТА ОСОБЛИВО ТЯЖКИХ ЗЛОЧИНІВ Практичне заняття 1. Відпрацювання навичок складання опитувальників відповідно до потреб службової та оперативно-розшукової діяльності Практичне заняття 2. Відпрацювання навичок складання опитувальників відповідно до матеріалів кримінальних проваджень при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів	30		16		14
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ПРАКТИКУМ ЗІ СКЛАДАННЯ ТЕСТОВИХ ОПИТУВАЛЬНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО ПОТРЕБ КАДРОВОЇ ТА ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІЗАЦІЇ Практичне заняття 1. Відпрацювання навичок складання опитувальників відповідно до потреб кадрової та внутрішньої безпеки організацій. Практичне заняття 2. Відпрацювання навичок формулювання чітких, об'єктивних та недвозначних	30		16		14

інформаційних довідок/звітів за результатами дослідження, які є зрозумілими для HR-фахівців, керівників та служб безпеки. Консультування керівництва та HR-відділів щодо потенційних ризиків, виявлених під час поліграфологічного дослідження, та участь у розробці заходів для їх мінімізації.						
Усього годин	180	48	32			100

5. САМОСТІЙНА РОБОТА

Вид самостійної роботи:

1. Самостійна робота з літературою.
2. Розробка тестових опитувальників.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості проведення поліграфічних досліджень у службовій та оперативно-розшуковій діяльності	20
2	Особливості проведення поліграфічних досліджень при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів	20
3	Розробка тестових опитувальників при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів	20
4	Особливості проведення поліграфічних досліджень у сфері кадрової та внутрішньої безпеки організацій (корупція, розкрадання, шахрайство, промислове шпигунство, витік комерційної таємниці, порушення трудової дисципліни).	20
6	Розробка тестових опитувальників для кадрової та внутрішньої безпеки організацій з метою виявлення прихованої інформації про: • досвід крадіжок, шахрайства, корупційних діянь; • дисциплінарні проступки на попередніх місцях роботи; • зловживання наркотичними речовинами, алкоголем, азартними іграми, що можуть становити ризик; • несанкціоноване розголошення конфіденційної інформації; • наявність зв'язків з кримінальними або конкуруючими структурами.	20
	Всього	100

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі вивчення навчального матеріалу використовуються наступні методи навчання:

- словесні методи: лекція, пояснення, бесіда, обговорення, дискусія;
- наочні методи: презентація, ілюстрація, демонстрація;

– методи формування практичних умінь і особистісних якостей: виконання практичних завдань, вправи, підготовка і здійснення виступів перед аудиторією.

Самостійна робота включає роботу з текстовим матеріалом та виконання індивідуальних практичних завдань.

7. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

При вивченні навчального матеріалу здійснюється підсумковий контроль, який проводиться з метою визначення рівня підготовленості слухача з певних тем, розділів програми підвищення кваліфікації, якості виконання конкретних завдань та здійснюється впродовж курсів під час проведення аудиторних занять та при виконанні самостійної роботи.

Об'єктом оцінювання є:

- програмний матеріал, який викладається на лекціях;
- програмний матеріал для практичних занять, який передбачений програмою;
- програмний матеріал для самостійного вивчення, який передбачений програмою.

Підсумковий контроль – виконання індивідуального завдання з розробки тестувальних опитувальників у програмному забезпеченні RUBICON відповідно до матеріалів кримінальних проваджень за різними видами економічних, корупційних та політичних розслідувань/

8. НАВЧАЛЬНО МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Програма підвищення кваліфікації.
- Мультимедійні презентації.
- Комп'ютерні поліграфи: «RUBICON», «АХСІТОН» з відповідним програмним забезпеченням

9. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Вагіна О.В. Юридіко-психологічні особливості проведених опитувань з використанням поліграфа в органах МВС України: монографія. Харків: Факт, 2021. 187 с.
2. Валідні системи оцінювання для форматів тестів із запитаннями порівняння: довідковий матеріал /уклад. Алексєєва-Процюк Д.О., Гичка С.С. К., 2021. 40 с.
3. Використання методики виявлення прихованої інформації під час опитувань з використанням поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України: навчальний посібник / Т.Р.Морозова, Ю.М.Волкова, В.Б.Коба, К.О.Чаплинський; Департамент забезпечення діяльності Голови Національної поліції України; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ.;Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 266 с.
4. ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови. URL : <http://kp-ua.com/dovidka-problemy-v-roboti-natsionalnogo-standartu-v-ukrayini-dstu-8692-2016-poligrafy-tehnichni-umovy> (дата звернення 21.03.2025).
5. Довідник поліграфолога (валідні формати тестів та системи бального оцінювання): довідник / уклад. В. Шаповалов, Д. Зубовський, Д. Алексєєва-Процюк, О. Гончарова. Київ: Освіта, 2018. 20 с.
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року №53/5 (зі змінами та доповненнями). Верховна Рада України: веб-сайт. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98> (дата звернення 21.04.2025).

7. Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України. Затверджена Наказом МВС 28.07.2004 р. №842, зареєстрована в Міністерстві юстиції України Наказом № 1373/9972 від 27.10.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1373-04#Text> (дата звернення 24.02.2025).
8. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text> (дата звернення 15.01.2025).
9. Морозов О.М. Патопсихологічний аналіз особистості в правоохоронній практиці: монографія. Київ: Алерта, 2023. 402 с.
10. Морозов О.М. Поліграфні експертизи – психологічні чи психофізіологічні. *Антропологія*. Київ, 2023. Вип. 1. С 46-48.
11. Морозов О. М. Феноменологія зрадництва: розвідка – контррозвідка. К.: Атіка, 2013. 272 с.
12. Морозов О. М., Морозова Т. Р. Суб'єктність як передумова якісного розвитку української поліграфології. *Журнал «Інформаційна безпека людини, суспільства, держави»*. Київ, РВВ НА СБУ, №1-3 (28-30), 2022. С. 90-99.
13. Морозова Т.Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфних дослідженнях: монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ: Алерта, 2023. 472 с.
14. Морозова Т.Р. Методичні прийоми створення тестових опитувальників із метою проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа. *Науковий вісник*. №80. Київ: Видавництво НА СБУ, 2021. С. 177-185.
15. Морозова Т.Р. Поліграми. Наочний посібник. Монографія-атлас. Київ: Бібліотека журналу «Антропологія», 2018. 50 с.
16. Морозова Т.Р. Поліграфологія: підруч. Харків: Естет Принт, 2019. 476 с.
17. Мотлях О.І. Поліграфологія. Підручник. К.: Освіта України, 2022. 550 с.

Додаткова

1. Закон України «Про Бюро економічної безпеки»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення 23.08.2022).
2. Закон України «Про Державне бюро розслідувань»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення 23.08.2022).
3. Закон України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 23.08.2022).
4. Закон України «Про Національну поліцію»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 23.08.2024).
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 24.09.2024).
6. Закон України «Про розвідку»: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення 23.08.2022).
7. Мотлях О.І., Усіков І.П. Практика призначення та проведення судових психофізіологічних експертиз й експертних досліджень із використанням комп'ютерного поліграфа (методичні та практичні рекомендації): посіб. Київ: Освіта України, 2015. 210 с.
8. Тест Лугового на поліграфі поставили під сумнів: BBC News. URL: https://www.bbc.com/russian/uk/2015/03/150309_litvinenko_inquiry_lugovoy_test (дата звернення 29.10.2023)

9. Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques. *Polygraph*. 2011. 40 (4). P. 194-248. URL. https://apoa.memberclicks.net/assets/docs/polygraph_404.pdf. (дата звернення 15.12.2020).
10. Nathan J. Gordon, William L. Fleisher Методика комплексного порівняння зон (IZCT) / *Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа: збірка статей за заг. ред. В.О. Шаповалова*. Київ: Освіта України, 2016. С. 124-132.
11. Terminology Reference for the Science of Psychophysiological Detection of Deception. 4-rd Edition. 2022. 87 p.
12. The Polygraph and Lie Detection / *National Research Council*, 2023. Washington, DC: The National Academies Press. 416 p. URL: <https://doi.org/10.17226/10420> (дата звернення 15.12.2023).